

JETA AKADEMIKE E MARTIN CAMAJT

Ky studim ka karakter biografik dhe trajton si i tillë një aspekt të jetës së Martin Camajt, të cilën e përcjellim sot e gjithë ditën thuajse në çdo artikull përkujtimor publicistik, apo në ese e studime të mirëfillta shkencore që shtjellojnë përgjithësisht dy pamje të aktivitetit të tij intelektual: a) si shkrimitarin më të spikatur në letërsinë e mërgatës shqiptare gjatë gjysmës së dytë të shek. XX; dhe b) si studiuesin albanolog me prurje kryesore në fushat e gjuhësisë diakronike e sinkronike, të filologjisë shqipe dhe të dialektologjisë arbëreshe. Në funksion me objektin dhe qëllimin e këtij studimi lejohemi të saktësojmë që në fillim se të gjitha këto trajtesa i bashkon në thelb një emëruesh i përbashkët:jeta akademike e Martin Camajt prezantohet gjithherë me stil telegrafik e me të dhëna të përgjithshme që kufizohen në stacione të ndryshme të jetës së tij private.

Një paraqitje të tillë e kushtëzojnë pas gjase disa rrethana objektive dhe subjektive: së pari, mungon një autobiografi e detajuar, e hedhur në letër nga penda e vetë Martin Camajt, apo e ndonjë bashkëkohësi ose bashkëpunëtori të ngushtë në gjallje të tij; së dyti, materiali arkivor e dokumentar që mëton saktësi dhe siguri në të dhëna të mirëfillta biografike, mbetet ende i shpërndarë dhe/ose i panjohur, në mos i rrëgjuar njëherë e përgjithmonë. Këto vështirësi feksin sidomos në fazën e parë të formimit shkollor-universitar si edhe të punës së tij në arsimin fillor në Shqipëri (Shkodër – Prekal), apo në ish-Jugosllavi (Tuz – Pejë, Beograd – Sarajevë); së fundi mund të shtojmë se edhe materiali ekzistues në jo pak rasa përmban të dhëna kundërthënëse. Mjafton të citojmë këtu si rast diskutimi ditën e lindjes së autorit, e cila kumtohet zyrtarisht si data 21 korrik 1925, ndërkohë që rrethi i ngushtë familjar ruan të fiksuar në kujtesë datën 13 korrik 1925.

Studimi ynë rreket si i tillë të mbushë pikërisht boshllëqe të kësaj natyre, të përfutura prej rrethanave të parashtuara më lart, dhe është rezultat i krehjes dhe i sistemimit të materialit burimor, të mbledhur gjatë kërkimeve tona në Gjermani pranë arkivit të familjes Camaj (Lenggries, = AFC), përkatesisht të ballafaqimit të tij me dokumentacionin original të depozituar në arkivin “Monacensia”

të qytetit të Munihut (= AMM). Kërkime plotësuese janë zhvilluar gjithashtu pranë arkivit të Universitetit Ludwig-Maximilian të Munihut (= AULM), ku është e depozituar dosja "Camaj", shi dosja e punës së profesorit të dikurshëm të këtij universiteti. Krahas materialit dokumentar zyrtar i kemi kushtuar vëmendje të veçantë edhe një pjese të korrespondencës së tij private si edhe kujtimeve të lëna në dorëshkrim prej miqsh e bashkatdhetarësh të mërgatës shqiptare në Evropë dhe USA ose prej kolegësh dhe ish-studentësh të tij, ndër të tjera: At Daniel Gjeçaj, dr. Ton Koka, Gjon Shllaku, Bik Pepa, prof. Peter Bartl, Hans-Joachim Lanksch, Gjelosh Gjoka e ndonjë tjetër.

Sa i përket metodikës së studimit mund të përmendim shkurt se për sistematizimin dhe klasifikimin e materialit dokumentar e burimor i jemi përbajtjat përgjithësisht ndërthurjes dhe zbatimit të kritereve a) kohë, dhe b) hapësirë. Në këtë h ulli jemi rrekur gjithashtu të dallojmë brenda jetës akademike të Martin Camajt faza të caktuara të formimit ndaj sosh të ushtrimit të profesionit, edhe pse në një periudhë bukur të gjatë (sidomos në vitet 1948 – 1965) formimi shkollor-universitar dhe ai pasuniversitar është zhvilluar paralelisht me karrierën e tij akademike.

Stacione në formimin intelektual dhe aktivitetin akademik të Martin Camajt

A. Në Shqipëri

1. Në Temal (1925 - 1935)

"Kam lindë në një vis të egër 'ku s'ka shkelë kurrë kamba e kalit', kaq i thyeshëm ashtë ky vend", pëershruan vetë Camaj vendlindjen e vet¹, Temalin, një katund i zonës së thellë malore të Dukagjinit². Këtu ai lindi më 13 korrik të vitit 1925³ në një familje të thjeshtë me prindër katolikë të ndershëm, Terezën dhe Kolën. Aty ai i kalon dhjetë vitet e para të fëmijërisë, ku nuk dallohet aspak për ndonjë aftësi apo shkathësi në përbushjen e detyrave të ditës në një ekonomi familjare të zakonshme. Përkundrazi, aftësitë e tij shfaqen në tjetër drejtim: ai fiton në mënyrë autodidakte njohuritë e para në shkrim dhe lexim shqip

1 Martin Camaj: Palimpsest, „Biblioteka shqipe“, nr. 7, Michigan 1991, f. 1: „I was born in a wild country „where a horse's hoof never trod“, because the place is so precipitous.“

2 Në dokumentacionin zyrtar apo ne letërsinë dokumentare (në ndonjë rast të firmosur nga vetë Camaj) njihemë edhe me vendlindje të tjera, si p.sh.: Shkodër (~ Scutari), Dukagjin, Telum(-Temal) dhe Dushman.

3 Në rrëthin familjar të Camajt mëtohet që data 21 korrik – e njohur zyrtarisht si data e lindjes së Camajt –, të ketë qenë në fakt dita e emrit, përkatësisht e pagëzimit dhe regjistrimit të tij në kishë. Dr. Ton Koka – bashkëkohës i Camajt – në kujtimet e tij shkruan gjithashtu: „Me tregoi se kishte linde ne Temal me 13 korrik 1925 nga nji familje bujqish.“ Në ndonjë dokument zyrtar nuk mungon të shkruehet gabim muaji i lindjes, pikërisht si 21 giugno (= qershor) 1925 (AFC, AMM)

si edhe në matematikë,⁴ çka i bie njëherësh në sy edhe ish-pagëzuesit të tij, P. David Pepës OFM,⁵ duke e nxitur kështu të ndërmjetësojë pranë instancave eprore në Shkodër, në mënyrë që të ndërmerrreshin përcapje konkrete lidhur me arsimimin dhe përgatitjen – pse jo! – për meshtari të cullakut inteligjent Martin Camaj. Zgjuarësia e Martinit, përpos skamjes në familje, duhet të kenë qenë gjithsesi dy arsyetë fortë që mundësuan dërgimin e tij në shkollë⁶ në qendrën kryesore urbane të Shqipërisë Verilindore.⁷

2. Në Shkodër (1935 – 1946)

Në vitin 1935 Camaj vendoset përfundimisht në Shkodër dhe fillon të marrë arsim të rregullt pranë kolegjit jesuit “Xaverianum”, i mirënjojur atëbotë gjithkund në Shqipëri për formimin e plotë klasik, krahas atij fetar. Rektor i kolegjit ishte historiani i shquar erudit P. Giuseppe Valentini SJ, prej të cilët mësojmë më vonë se Camaj kish përfunduar në katër vjet arsimin fillor 5-vjeçar, ndërsa pesë vitet në vazhdim ai kishte ndjekur rregullisht gjimnazin, duke fituar kështu të drejtën për të vijuar studimet në liceun klasik të atij kolegji. Këto studime ai detyrohet t'i ndërpresë në vitin e tretë, pikërisht në vitin 1946, kur regjimi komunist ndaloi përfundimisht aktivitetin e kolegji.⁸

Lidhur me jetën e tij në kolegj, të dhënët dokumentare që njohim deri sot janë të paka dhe fragmentare. Përpos ndonjë rasti korrespondence të vonuar me ish bashkënxënës të kolegjit,⁹ kemi fituar ndërkohë informacion lidhur me mbarëvajtjen e studimit të nxënësit dhe gjimnazistit Camaj në kolegj. Listat e notave të marra gjatë viteve akademike 1937 – 1946 dëshmojnë për dhundi të spikatura të Camajt

4 Në një bisedë të lirë me Martin Camajn, Ndoc Volaj e kujton se si humbi nga kontrolli lopën qe duhej të bariste në bjeshkë, meqë rrakej gjithë kohës t'i mësonte edhe atij shkronjat shqipe.“ [kumtim me gojë nga Erika Camaj – B.D.]

5 AMM: MCB 86 - letër Camajt prej Bik Pepës (13.02.1992).

6 Camaj nuk mungon të përcjellë në mënyrë poetike shkëputjen prej trungut familjar në poezinë “Tregim i thjeshtë”: *Im vëlla gjak-nxehtë / Si ma njofti menden / befas nisi të pleqnojë e tha: / « Dy duer na jemi e nji krye, po i ndajmë na punët: / unë shpatën — ti pendën! »* (“Njeriu më vete e me tjerë”, në: “Biblioteka shqipe”, Nr. 2, Romë 1978, f. 82.

7 Sipas Ton Kokës (kujtime): “Veshtiresite ekonomike e te jetesës ne ate kohe. Bien ne ujdi etenit jesuite e franceskane me prindenit e e çuene ne Kol. Saverian, ku perpose shkollimit, prirja per meshtari.“ (AFC)

8 Ja teksti i plotë i deklaratës së dhënë nga P. Giuseppe Valentini SJ: “Dichiarazione: Io sottoscritto, P. Giuseppe Valentini S.J., dichiaro a tutti gli effetti che il signor MARTIN CAMAJ, nato a Scutari (Dukagjin) in Albania il 21.7.1925 da Kolë e da Teresa Vukaj, è stato alunno del Collegio „Saveriano“ dei Padri Gesuiti di Scutari dal 1935 al 1946 (anno in cui detto Collegio fu chiuso dal Governo comunista) e vi ha frequentato le cinque classi elementari (in quattro anni), le cinque classi ginasiali e il liceo classico fino al terzo corso. In fede (nënshkruar: Giuseppe Valentini [...] Milano, 6.11.1961“ (AFC).

9 E tillë është p.sh. një letër e shkruar nga Gjon Shllaku, i cili risjell kujtime nga koha që kanë kaluar bashkë në kolegin Saverian (AMM: MCB 104)

në lëndët e gjeografisë, të historisë dhe në doktrinën fetare, si edhe për rezultate të mira në disa lëndë të tjera, si gjuhë shqipe, latinisht, italisht etj.¹⁰

3. Në Prekal (1946 – 1948)

Dy vitet në vazhdim Camaj ka kaluar një periudhë të vështirë, e cila mbetet ende për t'u hulumtuar. Duhet të ketë punuar si mësues në zonën e thellë të Prekalit, derisa vendos të largohet njëherë e përgjithmonë nga dheu i të parëve,¹¹ të cilin nuk ngurron ta kujtojë më vonë si "bota e vjetër për mos me i thanë vendlindje".¹²

B. Në ish-Jugosllavi

1. Në Tuz dhe Pejë (1949 – 1950 ?)

Pas arratisjes nga vendlindja Martini vijon të ushtrojë për do kohë profesionin e mësuesit në shkollën fillore „Mahmut Lekiq“ në katundin shqiptar të Tuzit në Mal të Zi;¹³ gjithashtu nuk mungon të plotësojë dhe zyrtarizojë edhe aftësitë e tij në mësimdhënie në vendndodhjen e re. I tillë është rasti i ndjekjes së një kursi intensiv tremujor në Pejë (1 korrik – 30 shtator 1949), ku Camaj fiton "Diplomën e pjekunis për mësuesi". Në listën e notave të marra në provimet e detyrueshme feks rezultati "shkëlqyeshëm" në lëndën e gjuhës dhe të letërsisë shqipe.¹⁴

2. Në Beograd (1950 – 1955)

Viti 1950 e gjen Martin Camajn në Beograd, ku fillon studimet e larta pranë universitetit të kryeqytetit të atëhershëm jugosllav. Këtu ai diplomohet pas pesë vjetësh (2[0] korrik 1955) duke dhënë provime diplome në degën e filologjisë romane me fusha kryesore gjuhë dhe letërsi italiane.¹⁵

3. Në Sarajevë (1955/1956 ?)

Menjëherë pas mbylljes së studimeve universitare në universitetin e Beogradit, Camaj fillon të përgatitet për një kualifikim pasuniversitar

¹⁰ Shih Markus Peters: *Die jesuitischen Bildungseinrichtungen in Shkodra als Hintergrund und der geistig-geistlichen Bildung Martin Camajs*, në: Bardyl Demiraj (Hrsg.) „Wir sind die Deinen“, Wiesbaden 2010, 586 vv. Autori citon në këtë rast burimin e materialit që ndodhet në AQSH, Fondi i Arkidioqezës së Shkodrës 132A, dosja 74, viti 1937 (sic!).

¹¹ Ton Koka (kujtime): „Martini gjen pune si arsimtar ne Prekal per dy vjet. Kujtohet se parimet ma fillestare e levizja ishin cungue e krijue pabesimi per te kuqet per nji kontroll ma te perpiket. Martini kishte njofe prind femijesh e nje grue te veje, te shoqin hjeke qafet pa asnji arsy. Ishte ma se i bindun se ne Shqipen i ishin sose ato ato parime, pa te sillatjeta s'ka veshtrim. Pra arseja me u largue nga vendi. Nuk u shtyena ne hollesina pse s'ishte as koha as vendi e vazhdueme ne subjekte te tjera.“ (AFC)

¹² AMM: MCB 125: Camaj drejtuar A. N. Berishës (12.05.1985).

¹³ Me rastin e festimit jubilar të 100-vjetorit të saj, në dhjetor 2007, kjo shkollë e nderon Camajn (pas vdekjes) me diplomën e „Mirënjoyjes“ (dokumenti original – AFC).

¹⁴ Diploma (nr. 71, nr. prot. 646) me listën e notave përkatëse është lëshuar më datë 30 shtator 1949 (dokumenti original – AFC).

¹⁵ Diplomë nr. 3425, lëshuar më 2 korrik 1955 (dokumenti original – AFC).

në albanologji në fakultetin filozofik të Universitetit të Sarajevës pranë albanologut të njohur kroat prof. Henerik Barić. Në bashkëpunim me të, si edhe me mentorin e dytë, prof. Rikard Kuzhmić, ai vendos të promovojetë në filologji duke përgjedhur si temë doktoratë “Gjuha e Gjon Buzukut”. Kërkesa përkatëse e mentorëve të tij miratohet prej këshillit shkencor të atij fakultetit në mbledhjen e vet të datës 16 shkurt 1956.¹⁶

Përpos një vërtetimi zyrtar për pranimin të kërkesës për të doktoruar pranë atij universiteti, na mungon çdo lloj informacioni që tumir qëndrimin e tij dikur në Sarajevë. Gjithsesi ky qëndrim, edhe në rast se do të vërtetohet si i tillë, duhet të ketë qenë i përkohshëm,¹⁷ meqë më 20 shtator¹⁸ të po atij viti Camajn e ndeshim në Romë, pranë prof. Ernest Koliqit, i cili drejtonte atëkohë Institutin e Studimeve Shqiptare, përkatësisht Katedrën e Gjuhës dhe të Letërsisë Shqipe pranë Universitetit të Studimeve të Romës.

C. Në Romë/Itali

Bashkëpunimi i Camajt me Koliqin do të jetë afatgjatë dhe si i tillë kalon nëpër disa fazë, të cilat vetë Koliqi i përbledh disa vjet më vonë në një referencë (= “Dichiarazione”), që po e riprodhojmë të plotë:

Il dott. Martin Camaj, in possesso di una licence ès lettres, ottenuta nell'Università di Belgrado, nel 1956 si iscrisse ai corsi del terzo anno di questa Università dell'Urbe e in capo al secondo conseguì con la votazione di centodieci e lode la laurea in lettere e filosofi[a] con una tesi di argomento albanologico. Nel tempo intercorso fra il 1956 e il 1958, il dott. Camaj, per conto dell'Istituto di Studi Albanesi, si occupò di ricerche scientifiche, di sopralluoghi folkloristici nei paesi italo-albanesi dell'Italia Centrale e Meridionale e di studi

16 Në AFC ruhet shkresa origjinale (kroatisht) e sekretarisë së fakultetit filozofik me nr. prot. 4647/55, lëshuar më 14.03.1956 me adresim adresën e tij në Beograd (Djevdjeliska br. 29), në të cilën shkruhet shprehimi: “Shoku Martin Camaj. Në mbledhjen e tij, më dt. 16 shkurt 1956, këshilli i fakultetit filozofik në Sarajevë pranoi kërkesën e dr. Henerik Barić-it, prof. ordinari, dhe Rikard Kuzmić-it, prof. joordinar i po këtij fakulteti për të njohur temën „Gjuha e Don Gjon Buzuk“ si temë doktoratë. Po jua bëjmë paraprakisht të njohur. Vdekje fashizmit – liri popullit!. Sekretar: Miro Dimitrijević”.

17 Arsyet e largimit të Camajt nga ish-Jugoslavia mbeten ende për t'u hulumtuar shterueshëm. Parë nga perspektiva e formimit të tij akademik, nuk duhet të përjashtojmë si arsyë të fortë vetë sëmundjen e rëndë dhe të pashërueshme, prej së cilës lëngonte ndërkokë mentorë i tij Barić dhe prej së cilës vdiq një vit më vonë.

18 Lëvizjen e tij për në Itali e mësojmë nga dokumentacioni dhe kartat e identitetit të Martin Camajt, të cilat ruhen në AFC. Në një dokument, lëshuar më datë 26 mars të vitit 1957 prej zyrës së komisionit të lartë për refugjatët pranë Organizatës së Kombeve të Bashkuara, mësojmë se Camaj fiton më 22 mars 1957 statusin e refugjatit politik me vendim të këtij komisioni. (AFC)

linguistici comparativi fra la lingua d’Albania e le parlate degli albanesi d’Italia. Nel 1959 venne da me nominato Lettore volontario, e con questa qualifica dedicò la sua attività all’Istituto che dirigo fino all’anno accademico 1963-64, come risulta dagli Annuari dell’Università degli Studi di Roma.

Sento l’obbligo di aggiungere concludendo che il dott. Martin Camaj, durante il periodo che lavorò sotto la mia direzione, si distinse per eccezionale inclinazione agli studi linguistici e per rare doti di intelligenza, volontà e per una esemplare diligenza nell’assolvimento dei compiti affidatigli.

In fede

(Prof. Ernesto Koliqi)

Roma, li 3 agosto 1965.

Nga referenca e mësipërme, sikurse edhe nga materiali dokumentar origjinal që është depozituar pranë AFC, mësojmë pra se Camajt i njihen studimet e kryera në Universitetin e Beogradit dhe se menjëherë pas ardhjes në Romë (shtator 1956) regjistrohet në Universitetin e Studimeve të Romës në vitin e tretë studimor. Gjithsesi këtu ai e zgjeron paletën e studimit universitar, duke studiuar me sukses përpos fushave të dikurshme: letërsi italiane dhe filologji romane, edhe degët gjuhë dhe letërsi shqipe si edhe filologji sllave¹⁹ pranë docentëve të atij universiteti si Koliqi, Maver, Gianelli, Sapegno etj.

Nën mentoratin e Koliqit Camaj përfundon zyrtarisht kualifikimin universitar më 15 mars 1960 duke laureuar si “Dottore in Lettere con lode”,²⁰ pikërisht me po atë temë që kish përzgjedhur mirëfilli në Sarajevë gjatë bashkëpunimit me studiuesin indevropianist dhe albanolog Henerik Barić. Teza e tij e doktoratës me titull “Il ‘Messale’ di Gjon Buzuku. Contributi linguistici allo studio della genesi” sheh dritën e botimit po atë vit në Romë si një fletore e veçantë në “Shëjzat”, në revistën kulturore-shkencore më e rëndësishme të mërgatës shqiptare gjatë periudhës së pas Luftës së 2-të Botërore.²¹

¹⁹ Rezultatet konkrete në këto fusha i mësojmë në një certifikatë të noterizuar të sekretarisë së Universitetit të Romës, të lëshuar më datë 3 gusht 1965, ku përpos kumtimit mbi laurean e “Dottore in lettere” me notën “110 e lode” (fituar më datë 15 mars 1960, dhe dorëzuar më 20 mars 1962), marrim informacion edhe mbi rezultatet konkrete në se cilën fushë studimi: letërsi italiane – 28/30; filologji romane – 28/30; gjuhë dhe letërsi shqipe – 30 “e lode”, filologji slavë – 30 “e lode”.

²⁰ Diploma dorëzohet zyrtarisht gjatë një akti ceremonial pranë rektoratit të atij universiteti më datë 20 mars 1962.

²¹ Bashkëpunimi intensiv dhe afatgjatë me Koliqin sendërtohet edhe në përgatitjen dhe botimin e kësaj reviste, të cilën Camaj e drejtoi në funksionin e kryeredaktorit deri në mbyllje të saj

Prej referencës së mësipërme mësojmë gjithashtu se Camaj gjatë periudhës së studimeve i përkushtohet edhe kërkimeve me karakter të mirëfilltë kërkimor shkencor në terren, pikërisht në viset me fshatra arbëreshe,²² ndërkojë prej vitit 1959 Koliqi i mundëson të japë mësim vullnetarisht si lektor pranë katedrës së gjuhës dhe letërsisë shqipe në Universitetin e Studimeve të Romës.²³

Gjithsesi qëndrimi i Camajt në Romë dhe aktivizimi i tij si lektor pranë katedrës së gjuhës dhe të letërsisë shqipe nuk do të vijojë më gjatë se fundi i vitit 1960. Dëshira për t'u thelluar në hullinë e formimit akademik, por edhe synimi për të siguruar një perspektivë afatgjatë në karrierën e ardhshme profesionale e nxisin Camajn të zhvendosë rishtas atdheun e vet "portativ". Ndër mundësitë që i kërkon dhe i krijojen aso kohe përzgjedh Munihun, shi në Universitetin Ludwig-Maximilian të këtij qyteti.²⁴

D. Në Munih/Gjermani

Në Munih Camaj vjen në fund të dhjetorit të vitit 1960,²⁵ fillimisht me një bursë dhjetëmuajore të akorduar prej fondacionit gjerman DAAD (= Shërbimi Gjerman për Shkëmbimin Akademik), për të cilën hyn dorëzanë me rekomandimin e vet folkloristi dhe etnologu i njohur Alois Schmaus, që drejtonte atëkohë Seminarin e Sllavistikës pranë Universitetit Ludwig-Maximilian. Gjatë kontakteve intensive me të,²⁶ Camaj përzgjedh si vend studimi Seminarin e Gjuhësisë (=

në vitin 1973 (fletore e veçantë 1977).

22 Nuk duam të lemë pa përmendur këtu edhe punën e bërë ndërkojë për botimin kritik të fjalorit shqip-greqisht të Kristoforidhit (Athinë 1903), temë të cilën Camaj e përmend shpesh në korrespondencën me Mustafa Merlikën (Krujë). Shihni më hollësisht për këtë punimin e Tefë Topallit në këtë vëllim.

23 Emërimi si lektor vullnetar zyrtarizohet një ditë pas diplomimit të tij (më 16 mars 1960) me anë të një shkresë-dekreti të firmosur nga zyra e rektoratit të universitetit më 13 qershori 1960 (AFC)

24 Ton Koka citon në kujtimet e veta (AFC) edhe Londrën/Anglinë si edhe SHBA-të si dy zgjidhje të tjera alternative për emigrimin e Camajt, përkatësisht për vijimin e karrierës së tij profesionale-akademike.

25 Ton Koka shkruan në kujtimet e tij: "Martini imbrrijne ne Muenchen ne vjetin 1960. Ne stacion Hauptbahnhof i kishte dale para Hilë Topalli. Ajo mbramje aq e ftofte sa per pak Martini nuk u kthyte në Romë." (AFC)

26 Fillimin e bashkëpunimit intensiv me Alois Schmaus-in arrijmë ta datojmë në një kartë postare (dt. 27.11.1960 – shkruar në kroatistik), ku ai - krahas këshillave të rastit, se si duhet të veprojë për hedhjen e kandidaturës për bursë pranë DAAD-së – i jep Camajt edhe udhëzimet për perspektivën e re që i hapte ardhja në Munih. Sipas tij: "... Për hir të formaliteteve të rastit ishte dashur që të drejtoni lutjen sa më parë kërkесën në emrin tuaj, duke shënuar saktë qëllimin e studimit tuaj. E kam cekur [në rekomandimin tim – B.D.] se ju dëshironi të thelloheni në studimet gjuhësore (indogjermane), dhe se duke marre parasysh folklorin arbëresh, doni të njiheni me metodat e këtushme [të kërkimit – B.D.]; Nga numri i fundit i revistës "Shejzat" – për të cilën ju jam mirënjohës – shoh se ju përcillni me interes letërsinë moderne shqipe. Prandaj shtonai [në kërkësë – B.D.] se jeni i interesuar edhe për metodologjinë në shkencën (e

Sprachwissenschaftliches Seminar),²⁷ me synimin që të përvetësojë metodat e studimit gjuhësor historiko-krahasues, të cilat do t'i shërbejnë gjatë punës për të fituar gradën akademike të habilitacionit në albanologji.

Për përfundimin me sukses të kësaj ndërmarrjeje Camaj mbështetet për disa vjet me radhë nga fondacioni i DFG-së (Shoqata e Kërkimit Shkencor Gjerman), i cili i akordon një bursë kërkimore për të mbrojtur gradën akademike të habilitacionit.²⁸ Këtë gradë ai e fiton më datë 21 janar 1965 me *venia legendi* në albanologji²⁹ e duke fituar në të njëjtën kohë edhe të drejtën e ushtrimit të profesionit si docent privat. Gjithsesi Camaj nuk kish munguar ta ushtrøjë edhe më parë këtë funksion, pasi ishte angazhuar që në fillim vullnetarisht si lektor në realizimin e programit universitar të seminarit në fjalë duke dhënë kurse hyrëse për gjuhën shqipe.³⁰

Vitet 1965 deri 1971 do të jenë vendimtare si në karrierën akademike të Martin Camajt, ashtu edhe në fatin e ardhshëm të vatrës albanologjike që po i ravigjëzonte konturet e saj falë angazhimit të tij. Doktori i habilituar i mbetet gjithherë besnik albanologjisë, duke e vështruar atë si fushë komplekse të kërkimit shkencor. Ambicia e tij profesionale pra as nuk fillon dhe as nuk mbaron vetëm me shqipen si gjuhë sa moderne aq edhe e lashtë ballkanike dhe indoевropiane. Në programin universitar të këtyre viteve vërejmë se ndeshim edhe lëndë nga fusha të tillë, si etnografi, letërsi dhe filologji shqipe, të cilat zgjerojnë dukshëm spektrin e veprimtarisë akademike të Camajt, duke profilizuar *de facto* edhe fushën e albanologjisë si degë e veçantë studimesh universitare. Megjithëse ligjeron si docent në degën e indoevropianistikës, leksionet e tij i ndjekin tashmë me interes krahas studentëve të indoevropianistës edhe syresh të sllavistikës dhe

teorisë) së letërsisë. Mendoj se gjithë kjo është vërtetë qëllimi juaj – duke marrë parasysh këtu studimet tuaja të mëtejshme në albanologji. Mire do te ishte te thoni se mendoni për karrièrë akademike (në ndonjë universitet) dhe se kohën në Munih doni ta shfrytëzoni në punë të habilitimit. Kërkessën tuaj e kam rekomanduar aq mirë sa kam ditur..."

27 Kërkesa e Camajt për bursë është bërë më datë 3 dhjetor 1960 dhe miratimi i saj nuk zgjat më shumë se tri javë, pikërisht më 21 dhjetor 1960. Në shkresën zyrtare lexojmë se fondacioni DAAD mbështet qëndrimin e Camajt me një bursë dhjetëmuajore për periudhën 1 janar – 31 tetor 1961 me një shumë të përgjithshme prej 5000,-- DM (materiali dokumentar nga dosja "Camaj" – AULM).

28 Kjo bursë i akordohet me disa zgjatje për periudhën nga marsi i vitit 1962 deri në gusht të vitit 1965. Në këtë ndërkokë Camaj ka bërë edhe nostrifikimin e diplomës "Dottore in Lettere" të marrë në Universitetin e Romës, me gjegjësen gjermane "Doctor philologicum" (dokument i dt. 4 qershori 1962; Dosja "Camaj" – AULM)

29 Camaj habilitoi me temën "Fjalëformimi shqip" (= *Albanische Wortbildung*), e cila u botua një vit më vonë në serinë "Albanische Forschungen" vëll. 6, Harrassowitz, Wiesbaden 1966.

30 Angazhimi i tij i rregullt në mësimdhënien e shqipes fillon qysht prej semestrit të dimrit të viteve 1961/1962.

romanistikës, balkanologë e filologë të rinj, studentë e doktorantë të gjuhësise së përgjithshme, të historisë së Evropës Juglindore etj.³¹

Në kapercyell të viteve akademikë 1970-1971 aktiviteti ndërdisiplinor i Seminarit të Gjuhësës hyn në një fazë të re. Dega e hetitologjisë i bashkohet seminarit të asirologjisë. Vendin e saj e zë *de jure* dega në Gjermani gjermëatëherë “e pazakontë” e albanologjisë me profesor titullar Martin Camajn, i cili do ta drejtojë atë me sukses për 20 vjet me radhë.³² Synim kryesor i Camajt është tashmë konsolidimi i degës si qendër e re studimesh shkencore-universitare. Ndërsa programi mësimor i shqipes kishte përvjuar prej kohësh fizionominë e tij, paleta e programit universitar bëhet gjithnjë e më e larmishme. Në programet semestrale ndërkëmbjnë rregullisht vendet lëndët e ndryshme të gjuhësë diakronike e sinkronike me ato të letërsisë shqipe dhe të folklorit shqiptar. Leximin kritik të shkrimeve të vjetra shqipe, shqyrtimin e aspekteve të ndryshme të normës gjuhësore letrare, e sidomos hulumtimin e shqipes së diasporës arbëreshe në Greqi dhe Itali e ndeshim në programin e thuajse çdo semestri. Interes të veçantë paraqet edhe organizimi i seminareve dhe i kolokuiumeve të përbashkëta me specialistë si edhe doktorantë të fushave të ndryshme, të cilët do të debutojnë më pas me sukses edhe në albanologji.³³ Dhe vërehet edhe një interesim gjithnjë në rritje i albanologëve të vendeve të ndryshme, të cilët vijnë të thellojnë njohuritë e tyre e të specializohen ose të punojnë pranë kësaj qendre (F. Altimari, G. Bevington, Z. Mirdita, A. Berisha, L. Mulaku etj.).

Në verën e vitit 1990 bursanti i dikurshëm shqiptar përfundon karrierën e tij akademike si profesor ordinar³⁴ në një universitet evropian perëndimor, duke lënë pas një traditë të mirë universitare dhe një qendër të mirëfilltë të kërkimit shkencor në lëmin e albanologjisë.

31 Hollësishët për programin e larmishëm universitar që ofron Camaj gjatë kësaj periudhe shih B. Demiraj *Një qendër albanologjike në përvjetorin e saj*, në: “Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare” 20 (1) [2001] 129-135, Prishtinë 2002.

32 Më datë 16.07.1971 merr emërimin si profesor joordinar në albanologi, ndërsa më datë 14.09.1978 ai emërohet profesor ordinar në marrëdhënie punësimi të përhershëm (dokumentet originalet – AFC).

33 Më hollësishët për këtë program shih B. Demiraj *op. cit.*

34 Camaj lirohet nga detyra si profesor i emerituar më dt. 30.09.1990 (dokumenti original – AFC).